

X 201. 819

*„Kezembe vészem,  
olvasom és arról elmélkedem”*

Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75.  
és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára

Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények  
Debrecen, 2015

# TARTALOMJEGYZÉK

Ösztönösség és fegyelem .....	9
-------------------------------	---

## TÖRTÉNELEM, EGYHÁZ- ÉS NEVELÉSTÖRTÉNET

Szabó András: Antitrinitáriusok, reformátusok és jezsuiták Gyulafehérvárott, 1557–1588 .....	11
Győri L. János: A Debreceni Református Kollégium – mint anyaiskola – és a kiskunhalasi református iskolázás évszázados kapcsolatai .....	22
Kolumbán Vilmos József: A Dési Református Egyházmegye a 17–18. században .....	42
Kovács Teofil: Hírek Európából. Szilágyi Sámuel peregrinus tudósításai (1728–1732) .....	56
Hegyi Ádám: Komáromi H. Mihály (1690?–1748) debreceni lelkész prédikációja Mária Terézia cseh királynővé koronázása alkalmából .....	77
Gáborjáni Szabó Botond: Polgári Mihály és Debrecen. A város szerepe egy 1752-ben felségsértési perbe fogott református lelkész ügyében .....	92
Kovács Ábrahám: A teljesítményorientált német oktatáson túl. Egy volt edinburghi diák, Felméri Lajos pedagógiai programja .....	118
Fekete Károly: Csikesz Sándor és a debreceni Egyetemi templom .....	130

## NYOMDÁSZAT-, KÖNYV-, KÖNYVTÁR- ÉS OLVASÁSTÖRTÉNET

Monok István: A bázeli, a genfi és a zürichi könyvkiadás hatása a magyarországi szellemi áramlatok történetének alakulására a 16. században a kortárs könyvtárak vizsgálata tükrében .....	150
Bánfi Szilvia: Kit ábrázolhatott a debreceni városi nyomda első nyomdászjelvénye, avagy Debrecen város címere? .....	168
Ősz Sándor Előd: Szegedi Gergely könyvtárának néhány darabjáról .....	178
Imre Mihály: Herborni kutatások az Alte Bibliothek állományában .....	189
Perger Péter: Újabb adalék David Pareus magyarországi kapcsolataihoz. Heidelbergi professzorok ajándékozó sorai Lövei Pellionis György kötetében .....	202
Csorba Dávid: Miskolci Csulyak Gáspár könyvtárának néhány példánya ....	209

## KOMÁROMI H. MIHÁLY (1690?–1748) DEBRECENI LELKÉSZ PRÉDIKÁCIÓJA MÁRIA TERÉZIA CSEH KIRÁLYNŐVÉ KORONÁZÁSA ALKALMÁBÓL<sup>1</sup>

A Debreceni Református Kollégium kora újkori könyvtári katalógusainak szövegkiadása során Fekete Csaba nemcsak a korabeli katalógusokat közölte, hanem a használatra vonatkozó adatokat is. Így Komáromi H. Mihály néhány tételes könyvjegyzéke is bekerült az *Adattár* 14. kötetébe, mivel Komáromi a kollégiumi könyvtárból néhány teológiai munkát kikölcsönzött.<sup>2</sup> A 18. század első felének református művelődéstörténetében Komáromi fontos szerepet töltött be, hiszen debreceni professzorként, majd lelkészként jelentős pozícióban szolgált, mégis keveset tudunk róla. Az alábbiakban egy nemrég előkerült prédikációját szeretném bemutatni.

Komáromi H. Mihály 1690 körül született, 1706-ban írta alá a debreceni kollégium felsőbb tagozatának törvényeit, ahol 1714-ben senior lett. 1716–1718 között Németalföldön peregrinált, majd hazájába visszatérve egykori iskolájában lett professzor, végül 1722-től haláláig (1748) debreceni lelkipásztorként szolgált.<sup>3</sup> Lelkeszi szolgálatáról viszonylag keveset tudunk: részt vett a debreceni egyházkormányzat átalakításában, amelynek során a konzisztórium megalapításával kettéválasztották a város és az egyház vezetését.<sup>4</sup> 1722-ben jelent meg egyetlen nyomtatott prédikációja, amelyet a debreceni főbíró felesége, Köleséri Sára felett tartott.<sup>5</sup> Szűcs István

<sup>1</sup> A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

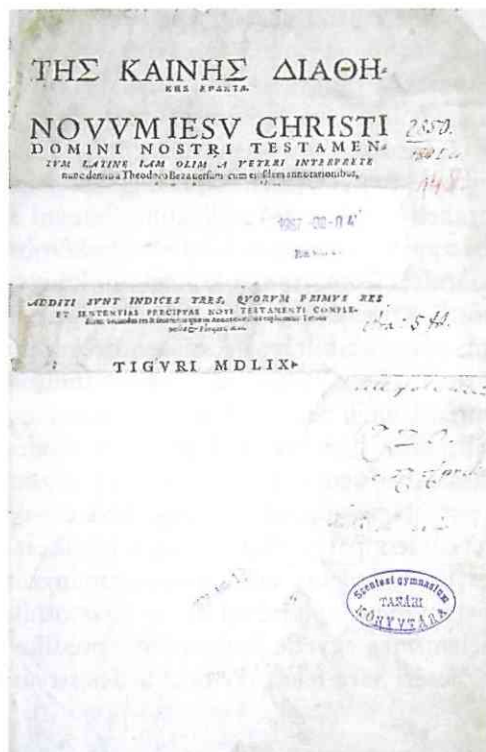
<sup>2</sup> *Partiumi könyvesházak 1623–1730*, sajtó alá rend. FEKETE Csaba, KULCSÁR György, MONOK István, VARGA András, Bp., Szeged, MTA Könyvtára, 1988 (*Adattár* XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 14) 280, 295.

<sup>3</sup> *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*, szerk. SZABADI István, I, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013 (Kiadványok a Debreceni Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére, 1) nr. 3985.; ZOVÁNYI Jenő, Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon, 3. jav. bőv. kiad., szerk. LADÁNYI Sándor, Bp., Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 332; BARCSA János, *A tiszántúli református egyházkerület története*, II, Debrecen, Faragó Gy., 1908, 225.

<sup>4</sup> *Neveléstörténeti részek a Konzisztórium jegyzőkönyvből = A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”*, bev., vál. és szerk. G. SZABÓ Botond, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Gyűjteményei, 1996, 181.

<sup>5</sup> KOMÁROMI H. Mihály, *Siralomnak szava, Mellyet, Azon Urban el-nyúgodott Uri Asszonynak sírba való tétettetésének alkalmatosságával szólott Komáromi Mihály a Debreczeni Reform.*

említi egy másik prédikációját, amely 1740-ben hangzott el a Debrecen sűjtő pestis elmúlásának alkalmából, amelynek alapigéje a 121. zsoltár 8. verse volt.<sup>6</sup> Sajnos Rácz Béla nem ismeri Komárominak semmilyen prédikációját, így a most előkerült kézirat komoly előrelépést jelent a források számának növekedése terén.<sup>7</sup> 1730-ban Császári K. István Groningenben tanuló debreceni diák Komárominak ajánlotta téziseit, amelyben Komáromit debreceni professzornak és lelkésznek tüntette föl, holott ő ekkor már rég nem volt professzor.<sup>8</sup> Komáromi köztiszteletben álló személy volt, Hatvani István évtizedekkel Komáromi halála után is elismerően szólt róla.<sup>9</sup>



Jelenleg a Békési Református Egyházmegye 1781–1821 közötti történetét kutatom, de munkám során olyan források is előkerültek, amelyeket fontosnak tartok publikálni. Mostani témám szempontjából – a minél hitelesebb források megszerzése érdekében – megkerülhetetlen egykori lelkészi könyvtárak átnézése is. Mivel Kis Bálint lelkész-esperes gyűjteménye a szentesi Horváth Mihály Gimnáziumban található, így a könyvtár összes 1850 előtti kötetét kézbe vettem. Ennek során került elő egy 1559-ben Zürichben kiadott bilingvis Újtestamentum, amely nagyon sok margináliát tartalmaz. Sajnos a címlap csonka, így a bibliográfiai adatok és a legtöbb possessor nem azonosíthatóak, viszont a kötet alaposabb átnézése után kiderült, hogy igazi kincset találtam, mert az Újszövetségen kívül három ismeretlen RMK III/XVIII tételt és egy szintén ismeretlen kéziratot is tartalmaz.

*Eklésiának egyik Tanítója, = Monumentum funebre, Az-az istennek jó-kedvéből meg-találtott ... néhai Tekéntetes Nemzetes Keres-eeri Köleséri Sára asszonyinak ... el-temettetésének idejekor ... a háznál és a temető-belyen el-mondattatott halotti emlékezete, Debrecen, Viski Pál, 1722, B4v–D2r.*

<sup>6</sup> Szűcs István, *Szabad királyi Debrecen város történelme*, III, Debrecen, Városi Nyomda, 1872, 773.

<sup>7</sup> Rácz Béla, *Két évszázad a magyar református igehirdetés történetéből (1711–1914)*, I, Gyula, Leopold Sándor, 1931 (Theológiai tanulmányok, 17).

<sup>8</sup> ZOVÁNYI Jenő, *A Tiszántúli Református Egyházkerület története*, I, Debrecen, Nagy Károly Grafikai Műintézete, 1939, 190.

<sup>9</sup> *Hatvani István levele az Egyházkerületi Bizottsághoz, 1781. december 6., ford. SZABÓ András = G. SZABÓ, i. m., 392.*

A három RMK-tétel tipikus alkalmi kiadvány, amelyek méretükből és terjedelmükből adódóan könnyen elkallódtak a századok során, így nem csoda, hogy nem tudtunk róluk. Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai is régóta igyekeznek ezeket az aprónyomtatványokat regisztrálni, de a nyomdatermékek jellegéből adódóan ez nagyon nehéz feladat.<sup>10</sup> Mindhárom mű Mogyorósy Sámuel nevéhez köthető, aki nem ismeretlen a hazai egyháztörténetben, hiszen Szinnyei és Zoványi is megemlíti 1755-ben Heidelbergben és Hannoverben kiadott téziseit, és tudunk arról is, milyen gyülekezetekben szolgált élete során.<sup>11</sup> A legújabb egyetemjárással foglalkozó kutatások szerint Heidelbergben licenciátusi fokozatot is szerzett.<sup>12</sup> A szentesi kolligátumban egy-egy Heidelbergben és Hannoverben megjelent alkalmi kiadványa található, amelyeket ugyanazok a nyomdászok készítettek, mint a téziszfüzeteit. A heidelbergi kiadványban latin nyelvű versekkel köszönti a Wittelsbach-ház tagját, Karl Theodor bajor herceget, a két hannoveriben a helybeli gimnázium professzorát, Hermann Alphent, valamint Benjamin Schaelt. Sajnos Magyarországra visszatérve egyre súlyosbodó alkoholizmusa nem tette lehetővé további műveinek kiadását, de elképzelhető, hogy a szentesi esethez hasonlóan később még újabb művei kerülnek majd elő. Mogyorósi bajor kapcsolatainak tisztázása egy későbbi kutatás feladata lehet, térjünk most rá Komáromi prédikációjára.

A kolligátumban található kézirat nem önálló bibliográfiai tétel, mert a hátsó előzékeken maradt fenn, feltételezhetően az eredetiről másolták be ebbe a kötetbe. A kézirat leírója ismeretlen, de pontosan rögzítette, hogy a Komáromi H. Mihály debreceni lelkész által 1743. július 1-jén Mária Terézia cseh királynővé való koronázása alkalmából elmondott prédikációt másolta le. (Azt nem tartom valószínűnek, hogy akkor jegyezték volna le, amikor a templomban elhangzott, noha id. Köleséri Sámuel prédikációi közül sok így maradt fenn, viszont egy fóliókötet nem alkalmas a gyors jegyzetelésre.)<sup>13</sup> A kötetben olvasható nagyszámú marginália között másutt is megtalálható a másoló kézírása, de ezekben csak bibliai locusokra, illetve Friedrich Adolph Lampéra hivatkozik, magáról nem árul el semmit.

Néhány egyéb adat segít annak tisztázásában, hogyan került a Komáromi prédikációját őrző kötet Szentesre. Az első kötéstáblán Erdélyi Sámuel tulajdonosi

<sup>10</sup> DÖRNYEI Sándor, *Egy kis hungarika-csokor = Fata libelli: A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai*, szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSZK, 2003, 321, 323.

<sup>11</sup> SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Bp., 1980–1981, I–XIV. [elektronikus dokumentum] <http://www.mek.oszk.hu/03600/03630/html/>; ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti...*, i. m., 411; MOGYOROSY Sámuel, *Dissertationcula theologico-philologica...*, Heidelberg, typis Joannis Jacobi Haener, 1755. (RMK III/XVIII. 1080.) MOGYOROSY Sámuel, *Hancce suam de praestantia humilitatis et foeditate superbiae in locum I. Petri vers. 5. tractatiunculam. Humilitatis verae totidem speculis ... senatus ... Debretzinensis membrbris ... gratiam, pacem... esse vult auctor Samuel Mogyorosy, Hanoviae, typis Filippi Casimiri Mülleri*, 1755. (RMK III/XVIII. 1081.)

<sup>12</sup> TAR Attila, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694–1789*, Bp., ELTE Könyvtára, 2004 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 11), nr. 1407.

<sup>13</sup> CSORBA Dávid, „A' sovány lelket meg-szépíteni”, *Debreceni prédikátorok (1657–1711)*, Debrecen, Hernád, 2008 (Nemzet, egyház, művelődés, 5) 101; lásd még: CSORBA Dávid, *Debreceni Ember Pál kézíratos naplója a puritán Debrecenből*, Könyv és Könyvtár, 22/23(2001), 175–188.



bejegyzése olvasható „Liber Samuelis Erdélyi A(nno) 1780”, amely szerint 1780-ban került a tulajdonába. A szentesi református egyház krónikájából tudjuk, hogy 1768–1776 között szolgált egy Erdélyi Sámuel nevű lelkész a városban, aki onnan Nagyzeréndre távozott.<sup>14</sup> Elképzelhető, hogy a kötetben szereplő Erdélyi azonos a lelkésszel, mert az egyházi krónika szerint tollforgató ember volt, aki annyira magáénak érezte gyülekezete krónikáját, hogy „ugy írta belé a nevét, mint a magáéba.”<sup>15</sup> Mivel 1780-ban Erdélyi nem tartózkodott Szentesen, nem egyértelmű, hogyan került a kötet a gimnázium könyvtárába, viszont további adatokból kiderül, hogy Komáromi debreceni működését Szentesen nyomon követték.

A mezővárosi írásbeliség fejlődésének köszönhetően Szentesen a 18. század közepén egymással párhuzamosan két helytörténeti krónikát is vezettek. Az egyik az úgynevezett *Petrák-krónika*, a másik *A Szentesi Református Ekklesia Históriaja* címen ismert. A Petrák-krónikát egészen a 20. század elejéig másolták a város lakosai, de a 18. századból egyetlen példánya sem maradt fenn. A református egyház – témánk szempontjából fontos – mindennapi életével kapcsolatban ez a munka nem tartalmaz adatokat.<sup>16</sup> A helyi lelkészek által vezetett egyháztörténeti feljegyzésekben viszont 1747–1800 között évente elkészítették az egyházat érintő események összefoglalását, és különböző tematikus részekben mutatták be a gyülekezetet, mint például az egyház „Élet-beli mivoltáról” címmel. A Petrák-krónikával szemben az eklézsiatörténet a 18. századi változásokat sokkal hitelesebben mutatja be, mert írói mindannyian kortársak voltak.<sup>17</sup>

A szentesi egyháztörténetben feljegyezték Komáromi halálát,<sup>18</sup> de ezzel nem ért véget Szentes és Komáromi kapcsolata, mert Nagy Mihály szentesi lelképásztornymtatott prédikációkat kötetett össze 1761-ben, amelyek között megtalálható volt Komáromi egyetlen nyomtatásban megjelent műve, Köleséri Sára felett mondott halotti prédikációja. A kolligátumot Nagy 1767-ben a Debreceni Református Kollégiumnak ajándékozta:

<sup>14</sup> *A szentesi református ekklezsia története 1700–1825*, közread. TAKÁCS Edit, Szentes, 2001, I–II, [elektronikus dokumentum], <http://www.szentesinfo.hu/cd/ekklezsia/start.htm>; Vö.: SIMA László, *Szentes város története*, I, Szentes, Vajda, 1914, 296, 333–334.

<sup>15</sup> TAKÁCS, 14. jegyzetben, i. m., II. 15.

<sup>16</sup> TAKÁCS Edit, *A Petrák-krónika keletkezése, fennmaradása és tartalma = A XVIII–XX. századi polgári írásbeliség produktumai a Dél-Alföldön*, összeáll. TAKÁCS Edit, Szentes, Csongrád Megyei Levéltár, 1998 (Szentesi műhely füzetek, 2), 43–58; *Petrák-krónika*, közread. TAKÁCS Edit, Szentes, Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 1997 (Tanulmányok Csongrád megye történetéből, 25).

<sup>17</sup> TAKÁCS, 14. jegyzetben, i. m. BAGI Zoltán, *Szentes város református közössége a 18. században a Béli István, Gál István és a Kiss Bálint által írt eklézsiatörténet alapján = Mezőváros, reformáció és irodalom*, szerk. SZABÓ András, Bp., Universitas, 2005 (Historia litteraria, 18), 185–186; Kis Bálint, *A szentesi református ekklezsia állapota, nevezetesebb tagjainak élete, emlékezetet érdemlő dolgai, változásai* = Uő, *A Békés-Bánati Református Egyházmegye története*, közread. GILICZE László, KORMOS László, Békéscsaba, Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 1992 (Dél-alföldi évszázadok), 293–387; FILEP Antal, *Szokásleírások a 18. és a 19. századból = Népi kultúra – népi társadalom, Folclorica et ethnographica, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve*, V–VI, 1971, 115–134.

<sup>18</sup> TAKÁCS, 14. jegyzetben, i. m., I. 187; BAGI, i. m., 200–201.

„Michaelis Nagy A. 1761. die 14 Januar.  
Liber Collegii Ref. Debrecinensis ex dono Rev. ac Cl. D. Michaelis  
Nagy Ecclesiae Ref. Szentesiensis Pastoris. Signat die 24 Junii 1767  
p(er) Nicol Sinai Prof et Bibl. Praef. mpr.”<sup>19</sup>

A szentesi Horváth Mihály Gimnázium könyvtárában mintegy 600 kötet 1850 előtti nyomtatvány található, amelyeket volt szerencsém egytől egyig kézbe venni. A possessorok alapján megállapítható volt, hogy a gyűjtemény nyolcvan százaléka Kis Bálint és Szalay Pál tulajdonából származik, és a kötetek többsége 1786 és 1803 között került Kis vagy Szalay tulajdonába. Mindketten szentesi lelkészek voltak, de most témánk szempontjából Szalay érdekes, mivel anyja Komáromi Krisztina volt, aki Komáromi H. Mihály debreceni lelkész lánya volt.<sup>20</sup> Ráadásul Szalay Pál 1786-ban összekötötte a tulajdonába került Mária Terézia halálára készült református prédikációkat, amely azt mutatja, hogy az uralkodóval kapcsolatos hivatalos kálvinista véleményekre volt kíváncsi.<sup>21</sup>

Sajnos a kötetben sem Szalay, sem Kis tulajdonosi bejegyzése nem szerepel, így nem bizonyítható, hogy általuk került a könyv Szentesre. Mind Szalay, mind Kis kézírását ismerem, mivel az utóbbi években a Békési Református Egyházmegye teljes 1781–1821 közötti anyagát átnéztem, amelyben Szalaynak és Kisnek is több autográf kézírata maradt fenn.<sup>22</sup> Ezek alapján kijelenthető, hogy Komáromi prédikációjának másolója biztosan nem Szalay vagy Kis volt. Elképzelhető viszont, hogy Nagy vagy Erdélyi másolták be azt az Újszövetség lapjaira, de egyértelmű bizonyíték ezzel kapcsolatban nem került elő. Azt viszont ki lehet jelteni, hogy a szentesi egyházközségben többen is kapcsolatba hozhatóak Komáromival, akik közül valaki lemásolhatta a prédikációt.

Komáromi H. Mihály debreceni lelkészként nehéz helyzetben volt, amikor el kellett mondania az említett a prédikációt, hiszen a protestánsok helyzete bizonytalan volt ebben az időszakban. A kora újkori Magyarországon bevett szokás volt, hogy az uralkodó megkoronázásakor a gyülekezetekben a protestánsok is ünnepi istentiszteleteket tartottak.<sup>23</sup> A korabeli református homiletikák is külön kitértek arra, hogyan kell a koronázások alkalmával az igehirdetést megszerkeszteni.<sup>24</sup> Sőt! A királynőt érintő gondok-bajok orvoslására is rendszeresen tartottak istentiszteleteket, így például 1767. június 15-én Debrecenben a királynő felgyógyulása alkalmából szólt a prédikáció.<sup>25</sup> A királyhoz való hűség bizonyítását a Tiszántúli Református

<sup>19</sup> KOMÁROMI H., *i. m.*, TtREK RMK 665–670, koll. 14.

<sup>20</sup> TAKÁCS, 14. jegyzetben, *i. m.*, II. 320.

<sup>21</sup> [Mária Terézia halálára kinyomatott református prédikációk gyűjteménye] HMG I. 109.2743.109.

<sup>22</sup> Kis Bálint, *Békés-bánati egyházvidék története* TtREL I.27.b.43.; SZALAY Pál *magyarázata a püspök felé, könyve megjelentetésével kapcsolatban, Szentes, 1793. április 3.* TtREL I.1.b.32.520. nr. 1.

<sup>23</sup> *Régi magyar prédikációk 16–18. század, összeáll. SZELESTEI NAGY László, Bp., Szent István Társulat, 2005, 8.*

<sup>24</sup> TÓTH Ferentz, *Homilétika*, Komárom, özv. Weinmüllerné, 1802, 93–94.

<sup>25</sup> BARCSA János, *Debreceni egyházi élet Mária Terézia és II. József alatt*, Protestáns Szemle, 17(1905), 41.

Egyházkerületben is nagyon komolyan vették, hiszen az egyházkerület 1762-es vizitációs szabályzata külön figyelmet fordított arra, hogy a lelkészek rendszeresen könyörögnek-e az uralkodóért.<sup>26</sup> II. Lipót koronázási előkészületeinek alkalmával Hunyadi Ferenc püspök saját kézzel írt körlevélben utasította az espereseket az ünnepi istentiszteletek megtartására.<sup>27</sup> Mindezek alapján Komáromi nem azért volt szorult helyzetben, mert kötelező volt ünnepi prédikációt mondania, hanem azért, mert a templom mint kommunikációs tér volt az egyik kulcsszereplője a közvélemény formálásának.

A kora újkori Magyarországon a nyilvános politikai közvélemény gyakorlásának színterei a templom, az iskola, a vásár és a városi köztér voltak. A lelkésznek így lehetősége nyílt a közgondolkodás irányítására, viszont óvatosnak is kellett lennie, nehogy valamelyik kijelentése egyházi vagy világi érdekeket sértsen.<sup>28</sup> Talán nem véletlen, hogy Debrecenben a városi vezetők gyakran nemcsak a textust jelölték ki a prédikátornak, hanem tartalmi elvárásokat is megfogalmaztak az igehirdetéssel kapcsolatban.<sup>29</sup>

Mária Terézia uralkodása alatt egyértelműen kimutatható, hogy a királynővel kapcsolatban megjelent nyomtatott prédikációk mindegyike feltétlenül lojális az uralkodóhoz. Ez a lojalitás felekezetektől teljesen független, még akkor is, ha a protestánsok jóval kevesebb nyomdaterméket tudtak ekkor kiadni. Legismertebb közülük Padányi Bíró Márton veszprémi püspök műve, amelyben a püspök Mária Terézia magyar királynővé való koronázása alkalmából köszönti a Habsburg-házat.<sup>30</sup> A jezsuita Székelyi Majláth Antal annak ellenére, hogy a királynő feloszlatta a jezsuita rendet, több prédikációt is kinyomtatott az uralkodónő tiszteletére. Mária Terézia halálakor protestáns prédikációk is elhagyták a sajtót, és ezek is ideális képet festettek az 1780 előtti negyven évről, noha a reformátusokat és evangélikusokat komoly sérelmek érték ebben az időszakban.<sup>31</sup>

A Carolina Resolutio nem hagyott kétséget afelől, a Habsburg uralkodók a katolicizmust tekintik államvallásnak, mégis az osztrák örökösödési háború egyfajta reménysugarat adott a debreceni reformátusoknak, hiszen politikai esélyük keletkezett arra, hogy javítsanak helyzetükön. Komoly politikai érdeke volt a városnak, hogy a háborús terhek viseléséből derekasan kivegye a részét, amelyet meg is tett,

<sup>26</sup> TÓTH Endre, *A tiszántúli egyházkerület igazgatásának és az esperesi egyházlátogatásnak rendje 1762-ből*, Debrecen, Debreceni Református Theológiai Akadémia, 1964, 30.

<sup>27</sup> Hunyadi Ferenc levele Szőnyi Benjaminnak, Debrecen, 1792. március 27. TrREL I.29.c.12.

<sup>28</sup> BENE Sándor, *Theatrum politicum: Nyilvánosság, közvélemény és irodalom a kora újkorban*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999 (Csokonai könyvtár, 19), 330; TASI Réka, *Az isteni szó barokk sáfárai*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009 (Csokonai könyvtár, 45), 25–40.

<sup>29</sup> RÉVÉSZ Imre, *A debreceni egyház multjának némely tanulságai*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 1925, 14.

<sup>30</sup> KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Bp., Akadémiai K., 1996, 193.

<sup>31</sup> BÁNHEGYI B. Miksa, *Maria Theresias Bild in den Leichenpredigten ungarischer Provenienz = Maria Theresia als Königin von Ungarn*, hrsg. Gerda MRAZ, Eisenstadt, Institut für Österreichische Kulturgeschichte, 1984 (Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte, 10), 389, 391, 401.



és 1743-ban már azt fontolgatták, hogy követséget menesztenek az uralkodóhoz sérelmeik orvoslása érdekében.<sup>32</sup> A helyzet azért nem volt ennyire rózsás, mert a kormányzat folyamatosan beavatkozott Debrecen vallási ügyeibe, és a színtiszta református városba visszatelepítette a katolikus egyházat. 1752-ig viszont a város zavartalanul gondoskodott a lelkészeiről, miközben 1739-től kezdve megindult a városi és egyházi igazgatás szétválása. A Habsburg uralkodók legfőbb célja az volt, hogy a városi magisztrátusba katolikusokat is bejuttassanak, és minél több katolikus intézményt (iskola, ispotály) működtessenek, amellyel megteremthetik az alapjait a rekatolizációnak.<sup>33</sup> A védekezésbe kényszerülő református egyház helyzetét mutatja, hogy pont Debrecenben jelent meg az első magyar nyelvű református katekizmusi agenda, amely nemcsak a hitoktatás szempontjából volt fontos, hanem a kálvinizmus magyarországi helyzetét igyekezett a lehetőségekhez képest megszilárdítani.<sup>34</sup>

Tudjuk, hogy Mária Teréziát viszonylag gyorsan magyar királynővé koronázták (1741. június 25.), viszont a birodalom többi országában hatalma nem volt ennyire stabil. 1741 decemberében Prága az ellenség kezére került, amelyet csak 1743. január 2-án tudtak a Habsburg-csapatok visszafoglalni. A cseh koronázóváros megszerzése megteremtette az alkalmat, hogy a cseh trónt is magáénak tudhassa a királynő, ezért 1743. május 12-én sort kerítettek az ünnepélyes koronázásra. A birodalmi propagandagépezet elég jól működött, mert sok olyan aprónyomtatvány jelent meg ekkor, amelyek a Habsburgok trónigénye mellett álltak ki, míg – nem meglepő módon – a Wittelsbachok fővárosában, Münchenben megjelenő híradások mélyen hallgattak Mária Terézia megkoronázásáról.<sup>35</sup>

Debrecenben ezek szerint viszonylag gyorsan értesültek az eseményekről, mert július elsején Komáromi már elmondta beszédét. Kérdés, hogyan tudott Komáromi olyan beszédet tartani, amely kiszolgálta az uralkodó elvárásait, de a református egyház érdekeit is támogatta, és a közvéleményt meggyőzte arról, hogy a debreceni egyház királyhű és egyben hitsorosainak védelmezője is. Véleményem szerint mindegyik kihívást sikerült megoldania.

A prédikáció alapigéje a *Bírák könyvének* 5.12 verse, amelynek segítségével Komáromi találóan Debóra katonai és politikai tevékenységét ismerteti, utalva a De-

<sup>32</sup> KOMORÓCZY György, *A városigazgatás = Debrecen története öt kötetben*, főszerk. RÁNKI György, II, Debrecen, Debrecen Megyei Város, 1981, 229; ZOLTAI Lajos, *Domokos Márton debreceni főbíró és kora*, Debreceni Képes Kalendárium, 9(1909), 57, 60.

<sup>33</sup> RÁCZ István, *Protestáns patronátus, Debrecen város kegyurasága*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, 90, 92; BALOGH István, *A rendi állam várospolitikája* = RÁNKI, i. m., II, 142–145; HERPAY Gábor, *A debreceni református ispotály története*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 1929, 81, 86; JULOW Viktor, *A debreceni felvilágosodás problémái* = Uő, *Árkádia körül*, Bp., Szépirodalmi, 1976, 103; VARGA Zoltán, *A debreceni református egyház önálló igazgatásának kialakulása*, Debreceni Képes Kalendárium, 35(1935), 109–113.

<sup>34</sup> *Első konfirmációs Ágendánk (1751)* Piskárkosi Szilágyi Sámuel névtelen munkája, sajtó alá rend. FEKETE Csaba, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2007 (Nyelvi és művelődéstörténeti adattár, Kiadványok, 10), 18.

<sup>35</sup> BARTONIEK Emma, *A magyar királykoronázások története*, Bp., Akadémiai K., 1987, 160; Benita BERNING, „Nach altem löblichen Gebrauch“, *die böhmischen Königskrönungen der frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln, Böhlau, 2008 (Stuttgarter historische Forschungen, 6), 179–183.

bóra és Mária Terézia közötti hasonlatosságokra. Ennek során alapvetően a női vezetők szerepének hangsúlyozására építi fel szövegét, magyar politikatörténeti párhuzamot csak kettőt említ: a királynőhöz való hűségét hangsúlyozva az első magyar trónt megszerző Habsburgot, Albertet dicséri, akiről olyan képet alakított ki, amely szerint Hunyadi János 1441-es nándorfehérvári diadalát az akkor már rég halott Habsburg Albertnek köszönhattuk. Ezek után rátér a korabeli eseményekre, amelyek során Prága visszafoglalását és Mária Terézia cseh királynővé való megkoronázását részletezi. Az uralkodói propaganda igényeinek teljesen megfelelően építi fel prédikációját, mert dicséri és élteti az uralkodónőt, de a református egyház érdekeit szem előtt tartva reményét fejezi ki, hogy a királynő törődni fog alattvalóival is, vagyis a debreceni közvéleményt úgy igyekszik alakítani, hogy egy Habsburg-párti gondolkodást összekapcsol a hitelvek megőrzésének igényével.

Az alábbiakban közlöm a szentesi gimnáziumban található kolligátum bibliográfiai leírását, valamint a prédikáció teljes szövegét. Sajnos a kézirat a lapok sérülése miatt részben hiányos, de a szöveg így is értékes adatokat szolgáltat a politikatörténet, az egyháztörténet és a teológia kutatói számára. A szöveg átírásánál a mai magyar helyesírási szabályokat alkalmaztam a szókezdő nagybetűk írásmódjánál. A magánhangzók hosszúságának vagy rövidségének megadásánál az adott kézirat helyesírását követtem. A szövegek központosításában a mai mondatszerkesztési elveket vettem figyelembe, vagyis a mondatrészeket elválasztó vesszőket, pontosvesszőket kitettem függetlenül attól, hogy az eredeti szövegben megtalálható volt-e vagy sem. A szöveg értelmezését zavaró rövidítéseket feloldottam, a sérült, hiányzó részeket [...] jelzi. A feloldásra (-) -lel hívom fel a figyelmet. A latin nyelvű szavaknál az u-, v-, i-, j- betűket a kiejtésnek megfelelően írtam át.

## *A szentesi Horváth Mihály Gimnáziumban található kolligátum leírása*

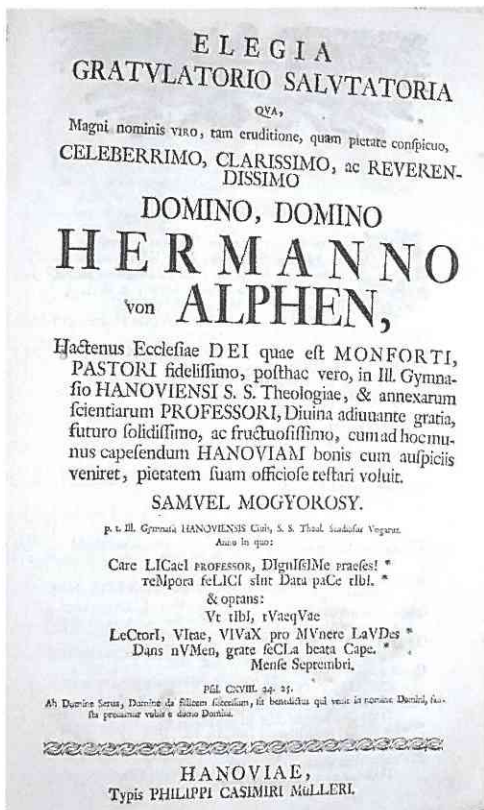
KOLL. I.

*Tēs kainēs diathēkēs hapanta, Novum Iesu Christi domini nostri testamentum Latine iam olim a veteri interprete nunc denuo à Theodoro Beza versum: cum eiusdem, annotationibus [...] additi sunt indices tres, quorum primus res et sententias precipuas Novi Testamenti complectitur. Secundus res et sententias quae in annotationibus explicantur: Tertius verba et phrases Graecas.* Tiguri, 1559, [...] [Andreas Gessner d. J.], [4], [8] fol., [864] p., [24] fol. – 2<sup>36</sup>  
 Lelőhely: Horváth Mihály Gimnázium (Szentes) I.148.2850.148

<sup>36</sup> Manfred VISCHER, *Bibliographie der Zürcher Druckschriften des 15. und 16. Jahrhunderts*, Baden-Baden, Koerner, 1991 (Bibliotheca Bibliographica Aureliana, 124), K 19.



Mogyorosy Sámuel Heidelbergben  
megjelent műve



Mogyorosy Sámuel Hannoverben  
megjelent munkája

#### KOLL. 2.

MOGYOROSY Sámuel: *Carmen gratulatorium, quo ... Domino Carolo Theodoro... humiliter gratulari voluit, ac officiose debuit Samuel Mogyorosy... Heidelbergae, typis Johan. Jacobi Haener, [1755?] [2] fol. – 2°*

#### KOLL. 3.

MOGYOROSY Sámuel: *Elegia gratulatorio salvatoria, qua... Domino Hermanno von Alphen... pietatem suam officiose testari voluit Samuel Mogyorosy... Hanoviae, typis Philippi Casimiri Mülleri, [1755?][2] fol. – 2°*

#### KOLL. 4.

MOGYOROSY Sámuel: *Clara pii cordis desideria ... cum diem natalem celebraret quinquagesimum nonum viro celeberrimo, ampl. consistorii evang. Hannoviensis membro D. S. S. theol. doctori pio, Go. Beniamini Schael... ac optimae coniugis, D. D. Mariae Susannae natae Ostringeriae... in coelo his merces debita grata piis haecce dat en Samuel Mogyoros de ac corpore Leva... Hannoviae, typis Philippi Casimiri Mvlleri, [1755?]. [1] fol. – 2°*



CLara pII CorDIs DesIDerIa, \*  
 Canore, & DVLCore aMoena, \*  
 appreCantla Denfa, at feLICla reMporIs spatla, \*  
 CVM proLogo hoC Donata, \*  
 DVLce fero CarMen, \* LVCens CanDore poeMa, \*  
 Ore & CorDe proba prospera MVLta preCans, \*  
 Cum diem Natalem celebraret quinquagesimum nonum  
 VIRO celeberrimo, Ampl. Consultu, Eusag. Hannuientis Membro D. S. S. Theol.

DoCtorI plo, GO. BENIAMINI SCHAEI, \*

*Lemma:* CoLe Vt DoCtoreM, \*  
 MVLta DoCens sC\*ripts, Is, SCHAEI gratiSIme DoCtor! \*  
 reMpora feLICi slnt Data paCe tibi, \*  
 Es DeCor, & CoLVMe, \* Magna SpLenDore (lu. e. ingenii) CorViCans, \*  
 reMpoRe LongaeVo Cana DeCora feras \*  
 pharMaCa DVpLa preCor, \* ConCeDant altra saLVtem,  
 CLaMans fVnDo preCes \* propterea, & repetens.

Ac Optima Coniugis, D. D. MARIAE SVSANNAE natae OSTRINGERIAE.

*Lemma:* aC haec habeat LaVDeM, \*  
 possideat feLICia par pla paCe MARIA, \*  
 perManeat Laeto CorDe sVSANNA Crebro \*  
 est Matrona bona, & ter grato pVLCra DeCore,  
 proLes haecqVe probas pasCat aManDa parens. \*  
*Nec non cunctis Filiis, ac Filiabus, totique ejus domui.*  
*Lemma:* qVlsqVe, aC qVaeqVe eX, & In haC DoMo VIVE,  
 sls pIVs, atqVe proba, \*

gerMen DVLce Cano \* peramanda proLe CorutCus. \*  
 acDes, upto (in) te CresCat aMoena sLVa. \*  
 MVnDo CLaresCens \* omnes DVLceCe per oris \*  
 aC icMper gaVDens feCLa beata tere. \*  
 te rogo propterea o Mori! saeVa saLVte reCeDe, \*  
 ad seros annos protulhe parCa CoLVm. \*  
 omne sCeLVs CeDat \* sVCCeDat paLVa beata \*  
 In Coelo hls MerCes Debita grata pIs. \*  
 hocCCe Dat en saMVil \* Moerones De sC Corpore LaVa \*  
 hls Ita flnlts praecCLare ManDat apoLLo; \*  
 ConCLVDe poeMa, \*  
 seLeCta, & proMpta responDer VoCe poeta: \*  
 rraello ConCLVDeM, \* CalaMo gaVDente reCanens. \*  
 CVncta allante Dio prosperet aether aMen. \*  
 ad diem XI. Kalend. Odebr.

HANNOVIAE, typis PHILIPPI CASIMIRI MYLLERI.

Mogyorosy Sámuel  
 Benjamin Schaeit  
 köszöntő kiadványa

KOLL. 5.

Debreczenben actualis Predikátor T(iszteletes) Komáromi Mihály által 1. Julii 1743-ben Országunk Királynéjának, Mária Theresiának Cseh Királynéságra koronáztatásáért tétetett Prédikátió, Debrecen, 1743.



## Komáromi H. Mihály prédikációja

DEBRECZENBEN ACTUALIS PREDIKÁTOR T(ISZTELETES) KOMÁROMI MIHÁLY ÁLTAL

1. JULII 1743-BEN ORSZÁGUNK KIRÁLYNÉJÁNAK, MÁRIA THERESIÁNAK

CSEH KIRÁLYNÉSÁGRA KORONÁZTATÁSÁÉRT TÉTETETT PRÉDIKÁTIÓ.

JUD. 5.12.

Kelly fel, kelly fel, Debora, serkeny fel, serkeny fel, mondj éneket. Kelly fel Bárak és fogva vigyed át foglyaid(na)k sokaságát Abinoámnak fia.

### EXORDIUM

Csudálkozva való panaszát említi az I(st)e(n)nek lelke Izrael ellen. Jer. 2.21. Én plántáltalak s. at. Ugyanis bé vezérlette I(ste)n e népet a Canahán földében, és meg telepítette azon a jó földön: hogy az ő jó Istenét igazán tisztelné, félné szeretné, és annak parancsolatit meg őrizné, de cselekedének az Izrael fiai gonoszt az Ur szemei előtt, el hagyák az Urat, menének más idegen Istenek eránt és szolgálának Baálnak és Astarótnak. Ps. 2.11. et seqv. Mi következék? Felgerjede s. at. v. t. Mindazonáltal a könyörülő I(ste)n, haragjának közepette is meg emlékezik irgalmasságáru: meg tekintette e népnek sanyarúságát, meg halgatta könyörgését és támasztott i(ste)n-félő fejedelmeket, és fejedelmi asszonyokat, kiknek kezek által e nép(ne)k szabadulást szerzett. Ezek közül valónak Debora és Bárak, kik illy jóért egymás nogatásával fel inditattak az Istennek ditsőítésére: Kelly fel etc.

### HOLOTT VAGY(NA)K

1. A személyek. 2. azok(na)k kegyes cselekedetek. Lassuk rendel.

Az I. első Debora. 2. Asszonyokról emlékezik az Irás kikre nével neveztettek. 1. Rebechának Isák feleségének dajkája, ki a mint látszik Jacobnak szoptatós dajkája volt, erről mondatik Gen. 35.8. Ezen az ő[?] dajkáján keseregvén Jákób temetésének helyét is nevezte allon bachut(na)k az az siralom(na)k halmának. 2. Lapidótnak felesége, ki P. jövődő mondó aszony volt, lakozott Ráma és Béthel között a Debora pálma fája alatt, holott szolgáltattott törvényt az Izráel fiainak, mivel ez időben bírása volt az I(ste)n népének Bir. 4. 1,5. Ez volt anya Izráelben. Bir. 5.7. Ez vagyon a mi leczkénkben, kinek hogy nevének magyarázattyát érthessük. Debora annyit téssen mint méh. Így neveztetettek más Asszonyok is, mint Periander(ne)k a Corinthusiak fejedelmének felesége neveztetett Melissának görögül, melly annyit téssen mint Debora Sidóul. Jeles nevezet. s. a méh amint szemeinkel láttyuk kicsiny, de nagy és jeles munkájú állatotska, erről ugyan nintsen emlékezet az Sz(ent) irásban, de midőn a bölcs javaslaná a szorgalmatosságot Peld. 6.6., azt mondja meny el te rest az hangyához,



Debeczenben actualis Predikátor Komáromi Mihály által 1.  
Juli 1743. ben, Örvényes Királynéjának, Maria Teréziának  
Csak Királynéjának koronázására tiszteetes Predikáció.  
Juli 5. 12.

Kelly fel, Kelly fel Debora, Serkény fel, Serkény fel, mondj.  
csekcs, Kelly fel Bázál és fogva vízzel az fogva látké, Sikkaszt  
Hibosimuké fia.

### Exordium.

Csodálkozva való panaszra említi az Írásokban Izsak ottan.  
Gen. 2. 21. Ein plümlenlala 4 ac. Ugyan is be veréltette a nő  
per a Lászlán földében, és meg telente az ő jó földén: hogy  
az ő jó földén gazrai tisztolna, földén szecse, és annál peran-  
solatis meg szecse; De csekcsenék az Izsak földén gonosz az  
úr szecse előt, el hagyák az Izsak menéde más Degen Izsak  
után és földgalmuk a Bázál és Hissatónuk Bíz. 2. 11. 12. 13. 14.  
Hissatónuk? Fel gerjete 1 ac. v. 12. mindazon által: a hangyá-  
még telente az ő népnek szecse, meg halgata hangyá-  
sok, és talvaros földön Fejedelmek, és Fejedelmi Asszony-  
kak, kiknek lelké által a népe szecse, szecse. Erel-  
kül valamint Debora és Bázál, kik így jó és szecse szecse.  
val fel inditának az Izsaknak dicsőítése: Kelly fel 12.

### Holok vagy.

1. A szecse, 2. azoké legyőz csekcsenék, Lászlán xendel.  
Ar. 2. Elő Debora 2. Asszonyoként emlíkezik az Izsak, kiknek  
nevel nevezeték 1. Rebecának Izsak Fejedelmek dicsőítése,  
ki a mine Lászlán Jacobnak szecse, dicsőítése, csekcsenék  
dicsőítése Gen 35. 8. ezen az dicsőítésen hercegnek Izsak tencse.  
csekcsenék helyén a nevezeték allon baktat az a szecsenek halomnak.  
2. Lapidionuk Fejedelmek, kik Bízandó mondó Asszony vité, Lászlán,  
Ráma és Bázál között a Debora Lászlán fia alatt, halon szecse  
tatar törvény az Izsak földén, mivel az Debora Bázál volt  
az ő Bázál Bíz. 4. 2. 5. 12. volt Asszony Lászlán Bíz. 5. 7.  
az vagyon Lászlán Lászlánban, csekcsenék hogy nevezeték magyará-  
zatok csekcsenék. Debora asszony téren mint nich. Egy ne-  
vezetéknek más Asszonyoként: mint Bázálként a Lászlánban  
Fejedelmek Fejedelmek nevezeték Melissának görög, mely  
nép téren mint Debora Bázál, jeler nevezeték, a más amint  
Izsaknak Lászlán kiként: De nagy a jeler Lászlán alatt  
Lászlán; csekcsenék ugyan minden emlíkezik az sz. írásban; De mind-  
a földes javának a szecse, Lászlán Bíz. 5. 8. az mondja  
menny el te volt az hangyához, mivel az hangya és nich ké-  
zök neminemén egyenték vagyon a Földes szecsenek után-  
tencse: alor menny el a méhhez, térd meg mellé, és min-  
Lászlán, mely drága miniató csekcsenék: szecse hogy azal mind-  
a Lászlán xendel, mind a Királyok egyenték szecse, 2. a sz. írás-  
ban méhke hasznatára alatt jelentének az Lászlánban  
hasznatára emlíkezik. Ec. 7. 12. Szecse az az, az Asszony szecse  
méhke 1. szecse: az az: az Asszony szecse vagy szecse.

mivel az hangya és méh között neminemi egyenlőség vagy a görög fordítók utána tették: akar meny el a méhhez. Nézd meg mely igen munkás, mely drága munkát cselekszik: olyat hogy azzal mind a köz rendek, mind a királyok egésségesen élnek. 2. a Sz(ent) Írásban méhek hasonlatossága alatt jelentenek az hadakozásban hatalmas emberek. Esa. 7.18. Süvölt az Ur az assíriai ország(o)k méhei(ne)k (darásinak) az az: az Assíriai vitézek(ne)k vagy seregek(ne)k méltán is hasonlítat(na)k a vitézek méhekhez: mert mint a méhek az ő országokat(!) őrizik és az ellenséget el kergetik. Deut. 1.44. olvastatik a I-lelt(?) dolgok(na)k írásiban is: Albert király(na)k idejében 1441. midőn Amurates török császár Nándor fejevárat meg szállotta, és mikor már az ő népe ostrom(na)k menvén a város kőfalán be akart volna hágni, a városbéliek a méheket hányák nyakokban, és ezekkel verék vissza a vár alól. Meg voltak a hasonlatosságok a személyben helyessen nevezetett azért Deborahnak s at.

Bárak volt az időben az I(ste)n népének fő hadi vezére, generalissa: kinek idejében Bir. 4. adá I(ste)n az Izrael fiait Jabinnak a Kánahán királyának kezében, kinek seregének hadnagya vala ama nagy méltóságú hatalmas ember Sisera, és az I(ste)n népe nagy nyomorúságot látott; de a meg nevezett személyek által I(ste)n azt meg szabadította, mely csudalatosszabadulást látván éneklettének az I(ste)n dicsőségére, és abban e szót egyelítették. Kelly fel s' at.

A II. magát szölytítta meg ez hatalmas és Sz(ent) As(s)zony serkengetvén David Psal. 57.9[?] serkeny fel s' at. Fel kelni, fel serkenni mondatik az: aki aluszik vagy alutt, láttatik ezzel jelentetni, hogy az I(ste)n népe akkor olyan volt mint aki alutt, az az: sem(m)it nem tudott a környülötte való dolgokról és olly csudálatos szabadulása lett, hogy alig hitethetett valóságul úgy lenni a mint lattatott, mint a babilonai fogságból való szabadulás Solt. 126.1. Így iratik le: Mikor s' at. 2. az I(ste)nt enekléssel dicserőnek öröme vagy. Jac. 5.13., de a szomorú szív azt nem cselekedheti, mint a fogságban lévő Levitákról meg iratott Solt. 137. hogy az őket énekelni kényszerítők(ne)k azt felelték v. 4.[?] mimódon s'at. ezzel azért már jelenti: el múlt a siralom(na)k ideje, jelen vagy pedig az örömmek és vigasság(na)k. Serkeny fel s'at.

Hogy pedig négyszer mondja Kely fel, k(elly) f(el) serk(eny) f(el) s. t. lattatik r(á) czélozni 4. Rendbeli gonoszokra mellyekben vóltanak v(ersek). 6, 7, 8, 9, 10. mellyek jelentetnek: 1. nem járhattak szabadon az ország útyán is, hanem kerengő utakon bújkáltak, hogy az ellenség kezében ne akadjanak. 2. Az erőség nélkül való helyekben nem lakhatnak, hanem kényszerítettek kerített városokban szaladni, és ezekben szorongani. 3. Azokban is olly félelemben vóltanak, hogy nagy sokaságban is még fegyvert sem bátorkodtanak fogni. 4. A kú(tra) sem mertenek víz meríteni ki menni, hanem lopva csendességgel hogy az ellenség(ne)k kezében ne esnének. Mind ezekül meg sz(a)badúltanak méltán mondja azért: kelly fel s'at. 2. Talán fel teszi e 4. szóval ez ideig lett kiváltképpen való 4. rendbeli m(eg)szabadulást is: 1. a K. R. M. K. kezéből 8 esztendeig tartó szolgálat után Othniel(?) által. 3. 8. 9. 2. Eglon(a)k a M. K. kezéből 18. es(z)t(endő) való szolgálat után v(agy) itt 15 Ehud által. 3. a Ph. k. Samgár által. v(agy) itt(?) 4. a K. K. kezéből Debora és Bárak által. 4. v(ers) 23. 24. ezért mondja mar kelly fel s'at. Tészi beszédeiben:

Hozzá 1. mondj éneket nézván az akkori időbéli szokásokat, melly ez vala: a győzödelmesek győzödelmi éneket szoktanak mondani Exod. 15.20. 2. Kelly fel Bárak

fogva vigyed a te foglyaidat, mivel ezt is szokás vala, hogy a kik meg fogattattak az harczban a győzödelmesektől fogva vitettettek Bir. 8.12. 15. Így már mind magát serkentvén mind Bárákot nógatván az I(ste)nnek dicsőítésére szól[...] a így: Kelly fel s'at.

#### 4TUM[?]

Az I(ste)nfő királyok(na)k, s fejedelmek(ne)k, m(a)g(i)stratusnak tisztí, hogy ellenségeken vett győzödelmekett, először ugyan magok adjanak dicsőséget I(ste)n-ne(k), annak utána pedig másokat is hasonló hálaadásra serkengessenek. Így cselekedett Debora.

Vetkeznek.

1. Az olyan kir(ályi) fejed(elmek), kik a győzödelmet nem I(ste)nnek, hanem magok(na)k tulajdonítyak, mint az I(ste)n esméretin kívül valók, minemü volt k(irály) [?] Dan. 4.27. 2. Kik a bálványok(na)k tulajdonítyák mint a filisteusok Jud. 16.23. Külömben parancsolta az I(ste)n az ő népének Deut. 4.16. Külömben is cselekedtenek az igaz I(ste)nt esmérő kegyes lelkűek: meg esmérvén ezt I(ste)n saját munkájának lenni Solt. 60.14. Ő Fel(sé)gét dicsőítették másokat is arra nógattanak lasd. 2. Cron. 20.26. as(tb?). Vétkeznek a kik külömben cselekeznek[?]. Ugy akik magok nem annak hálaát hanem másokat kényszerítenek az hálaadásra. Az csak olyan mint mikor el megyen valaki a betegért könyörögtetni, a templomban könyörög a gyülekezet; de ő maga el mulattya a könyörgést, az ilyen sem(m)it nem használ rendetlen cselekedetivel, mert a kegyes lélek maga kíván első lenni, 's azután serkenget másokat mint Debora. 's at.

Az ilyen győzödelmi pompára tartozott a királyok(na)k megkoronáztatása, hogy azzal meg erősítenék az ő birodalmuk, melly alkalmatosság(g)al szoktak lenni vendégségek is I(ste)n dicsőítésére 1. Cron. 29.22.

#### APPLICA(TI)O

Ha fordúlunk a mostani időkre, szabad legyen nékem a mi F(elséges) K(irály) Aszszonyunkat Deborának mondanom. Debora: méh, Anya méh, az Anya méhnek sok méhei vannak, vannak ennek is, az az sok vitézi, kiket elővett és azok által I(ste)n segedelméből vissza verte ellenségit: a mint hallyuk Pünkösd havának 9. napján győzödelmeskedett, rész szerint ellenségit el vesztvén, rész szerént fogságra vivén, rész szerént meg futamtatván, melly után 12. napján azon hólnap(na)k Pragában cseh királynésagra meg is koronáztatott. El mondhattya azért: Kelly fel Debora 's at. De mondhattya az ő fő generalissának is Kelly fel Tisztí az egész ország népének, hogy így szállyanak: Kelly fel, az az adjatok dicsőséget I(ste)nnek.

Minnyájunk(na)k tisztünk kellyünk fel a mi vitezeink(ne)k álmábúl Ezek. 5.14. Nógassunk másokat is: Kelly fel Bárák vigyed fogva s' at. Vigyük fogva minnyájan a mi gondolatinkat, minden indulatinkal edjűtt a K(risz)tus(na)k való engedelmes-ségre. 2. Cor. 10.5.

Krisztus intése szerint 1. Tim. 2.1,2. köteleességünket is vigyük végben, Debora profeta as(s)zony volt, kívánnuk: adjad Uram Légyen enni K. A. és[?] Pr. A. az az minden beszédi végezési parancsolati I(ste)n akarattya szerint I(ste)n dicsőségére czélozók. Anya volt. Legyen an(n)ya ami magyar hazánkban lévő igyefogyott Izraelnek[?] is. Esa. 49.23. D(ebóra) volt Lapidótnak felesége. Lapidót annyit téssen mint: Lámpás szövétnek vagy fáklya. Adja I(ste)n, e mi F(elséges) K(irály) A(sszonyunk) férje légyen Lapidót, az az lá(m)pás s. at. Légyen bátor lampás a mostani férje is; de én tzélzok az a(sszony)[?] tanítására Rom. 7.1. etc. Holott a törvény úgy adattatik elő mint férfiú; Lapidótnak felesége kihalgat az I(ste)n törvényéhez, mint az as(s)zony a ő férjéhez, és szereti azt, mint az assz(ony) az férjét. Sz(ent?) légyen etc. Továbbá szerette Debora a pálma fát 's az alatt lakozott, kérjuk az Ur I(ste)ntül szeresse e mi Deboránk is az I(ste)n népét e mi nemzetségünket, városunkat mint maga pálmafáját, a mint czímerén is egyebek között ott vagyon a pálmafa is. Kérjük Sólt. 20.5. hogy csendes etc. 2. Tim. 2.2. Amen.

#### LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL)

TtREL I.27.b.43. Oklevelek, ajándékok, letétek gyűjteménye. Kéziratok, tanulmányok, jegyzetek 19–20. század. Kis Bálint: Békés-Bánáti egyházvidék története.

TtREL I.1.b.32.520. Püspöki Hivatal iratai. Egyházkerületi közgyűlési iratok 1743–1980. Szalay Pál, szentesi prédikátor előzetes cenzúra nélkül kiad egy könyvet.

TtREL I.29.c.12. Békés-Bánáti Egyházmegye iratai. Esperes által külön kezelt iratok 1691–1979. Uralkodóház, nemzetiségek 1792–1900.